

راهبرد های نماز جمعه در حفظ و ارتقای سلامت جامعه

غلامحسین مهدوی نژاد^۱، حسین رضاپور^۲، روح الله صدراللهی^۳

^۱ گروه معارف اسلامی و مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، سمنان، ایران (نویسنده مسئول).

^۲ گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، سمنان، ایران.

^۳ گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، سمنان، ایران.

چکیده

انسان موجودی اجتماعی و مسئول است، شخصیت وی در جامعه شکل می گیرد و هویت واقعی اش در اجتماع ظهور و بروز می یابد، از این رو اسلام نه تنها به جامعه و اجتماع انسانی اهتمام ورزیده، بلکه بهترین شکل جامعه و متمدن ترین صورت آن را بیان و معرفی می کند. برای اینکه جامعه دچار سستی و از هم پاشیدگی نشود و سلامت آن تضمین گردد، تعالیم ارزشمندی از جمله فریضه «نماز جمعه» تشریع نموده است. این مطالعه که با روش توصیفی- تحلیلی و استفاده از نصوص و آموزه های دینی بر اساس مبانی اندیشه اسلامی، انجام شده، رابطه بین نماز جمعه و سلامت جامعه را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه دست یافته است که اگر این فریضه الهی با شرائط و حضور یک پارچه مومنان اقامه شود، با راهبرد ها و کارکرد های خود ضمن فوائد بسیاری که برای فرد و اجتماع خواهد داشت، نقش مهمی در سلامت جامعه که خاستگاه سعادت بشری است، ایفا خواهد نمود.

واژه های کلیدی: نماز جمعه، سلامت، رهبری، جامعه، ولایت.

مقدمه

از دیدگاه اسلام، انسان موجودی اجتماعی و مسئول است؛ موجودی که بر او فرض شده در همه ابعاد زندگی، مسائل انسانی را که جایگاه خلیفه‌اللهی (بقره/۳۰) او را تثبیت می کند رعایت کند. شخصیت وی در جامعه شکل می گیرد و هویت واقعی اش در اجتماع ظهور و بروز می یابد، مطالعه و دقت در آیین اسلام نشان می دهد که اسلام نه تنها به جامعه و اجتماع انسانی اهتمام دارد؛ بلکه بهترین شکل جامعه و متمدن ترین صورت آن را بیان و معرفی می کند (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۲۳) انسان‌ها از جهت ذوق، سلیقه، استعداد و قیافه با هم متفاوتند، این تفاوت‌ها از سنت‌های الهی و نشانه‌ای از قدرت ذات اقدس احدیت است. (نوح/۱۳-۱۴)

که اگر درست هدایت شوند و در مسیر ولایت الهی قرار گیرند، نه تنها مشکل‌آفرین و منفی نیستند، بلکه نقش مهمی در رشد تمدن انسانی و «سلامت جامعه» که لازمه تکامل و به فعلیت رسیدن استعدادها است، ایفاء خواهد کرد و زمینه ساز رحمت الهی می گردد. (متقی هندی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۰، ص ۱۳۶)

در مقابل شیطان بر آن است به هر وسیله ای بین جامعه مومنین دشمنی و اختلاف ایجاد کند (مائده/ ۹۱) تا سبب جنگ و درگیری شود؛ افرادی بازپچه شیطان شده، دانسته یا ندانسته مقدمات شکست جامعه اسلامی و قدرت گرفتن طاغوت‌ها فراهم نموده، خود و دیگران را دچار عذاب می کنند (بقره/ ۲۵۷)

اسلام برای دستیابی انسان‌ها به سعادت و تکامل شایسته و پیشگیری از انحراف، آلودگی و سقوط افراد و جوامع دستور اقامه نماز داده است، ضمن اینکه بسیار تاکید شده نمازهای یومیه به جماعت خوانده شود، فریضه نماز جمعه نیز تشریع شده که شرط تحققش جماعت است. (مهدوی نژاد، غلامحسین، ۱۴۰۱، نقش نماز در جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی) که اگر این فریضه الهی به خوبی در میان جامعه ای قوت گیرد، همچنان که نقش مهمی در سلامت افراد از جهت روانی و اجتماعی دارد، راهبرد های بسیار مهم در حفظ و ارتقای سلامت داشته و زمینه ساز رشد و تعالی امت اسلامی خواهد بود. نماز جمعه در راهبرد های فرهنگی و اجتماعی خود افراد را به آن مرحله از رشد و تعالی می رساند که بسیاری از اختلاف، تنازع و شکاف های اجتماعی خود به خود مرتفع می گردد.

این مطالعه یک مطالعه کتابخانه ای است که با روش توصیفی تحلیلی و استفاده از نصوص و آموزه های دینی بر اساس مبانی اندیشه اسلامی، انجام شده است، که با بررسی و تحلیل درکارکردها و راهبرد های نماز جمعه اثبات می کند که بین نماز جمعه و سلامت جامعه رابطه ای مستقیم است، و اگر نماز جمعه با شرائط کامل از جهت کیفی و کمی انجام گیرد، تضمین کننده سلامت جامعه است.

جایگاه و اهمیت نماز جمعه

نماز جمعه در میان تعالیم و دستورات اسلامی جایگاهی ویژه دارد، و به مومنان دستور می دهد به محض شنیدن صدای اذان روز جمعه، به سوی آن بشتابند و هرگونه کسب و کار (برنامه مزاحم) را ترک گویند. آنگاه که عده ای برای تجارت نماز جمعه را ترک کردند هر چند در سالی بود که مردم گرفتار کمبود مواد غذایی بودند؛ مورد نکوهش الهی قرار گرفتند، فرمان آمد به سراغ سرگرمی ها و تجارت نروند، و برنامه نماز جمعه را ادامه دهند. (جمعه/ ۹، ۱۱)

در احادیث اسلامی نیز، تأکیدهای فراوانی در امر نماز جمعه و فضیلت آن وارد شده است، از جمله: از پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود: «مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا اسْتَأْنَفَ الْعَمَلَ؛ کسی که از روی ایمان و برای خدا در نماز

جمعه شرکت کند، گناهان او بخشوده خواهد شد، و برنامه عملش را از نو آغاز می کند.» (الحرالعالمی محمد بن الحسن، وسائل الشیعه، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۱۰، ح ۲۵)

در حدیث دیگری از رسول خدا (صلی الله علیه وآله) می خوانیم، که فرمود: «خداوند نماز جمعه را بر شما واجب کرده، هر کس آن را در حیات من یا بعد از وفات من، از روی استخفاف یا انکار ترک کند، خداوند او را پریشان کند، و به کار او برکت ندهد، بدانید، نماز او قبول نمی شود، بدانید، زکات او قبول نمی شود، بدانید، حج او قبول نمی شود، بدانید، اعمال نیک او قبول نخواهد شد، تا از این کار توبه کند.»^۱ (همان، ح ۲۸)

علی (ع) در نامه اش به حارث همدانی او را از مسافرت در روز جمعه پیش از اقامه نماز جمعه نهی می کند، مگر برای جهاد یا کاری که مجبور است. (نهج البلاغه، نامه ۶۹)

در حدیثی از امام باقر (علیه السلام) می خوانیم: «نماز جمعه فریضه و واجب است هر گاه مردی بدون عذر، سه جمعه را ترک گوید، فریضه را ترک گفته و کسی سه فریضه را بدون علت ترک نمی گوید، مگر منافق.» (الحرالعالمی محمد بن الحسن، ۱۴۱۲ ج ۵، ص ۴، ح ۸) در روایت است، کسی خدمت رسول خدا (صلی الله علیه وآله) آمد، عرض کرد: «یا رسول الله! من بارها آماده حج شده ام اما توفیق نصیب نشده، پیامبر (ص) فرمود: عَلَیْكَ بِالْجُمُعَةِ فَإِنَّهَا حَجٌّ الْمَسَاكِينِ؛ بر تو باد به نماز جمعه که حج مستمندان است.» (همان، صفحه ۵، ح ۱۷) اشاره به این که بسیاری از برکات کنگره عظیم اسلامی حج، در اجتماع نماز جمعه وجود دارد.

پیش از ورود پیامبر اسلام (ص) به یثرب، جمعیت آن شهر هیچ انسجام اجتماعی نداشته و از جامعه سالمی برخوردار نبودند؛ زیرا ساکنان آن را که قبایل اوس و خزرج، بنی نضیر، بنی قریظه و... تشکیل می دادند، گذشته ی خونینی داشتند و هریک به امتیازاتی خاص، خود را می ستودند. آنان که از مکه آمده بودند نیز، از قبایل مختلفی بودند که در جاهلیت، برای مسائل کوچک درگیری های طولانی داشتند. جنگ سی ساله «بسوس» بین «بنی تغلب» و «بنی بکر» که برای یک مشت علف در گرفته بود. و جنگ پنجاه ساله «داحس» و «غبراء» در اثر اختلاف در سبقت یک مسابقه اسبدوانی پیش آمده؛ و تلفات جانی و مالی بسیاری گرفته بود، (حسنی، علی اکبر، ۱۳۷۷، ص ۶۵). هنوز فراموش نشده بود. از همه این ها گذشته، اختلاف فرهنگ بازرگانان قریش و کشاورزان مدینه، فخرفروشی های قحطانی، عدنانی و اختلاف گرایش دینی، مسائلی بود که جامعه را دچار آسیب می کرد و افراد را از یکدیگر جدا و گاهی در مقابل هم قرار می داد.

پیامبر اسلام (ص) در اولین روز ورودش به مدینه نماز جمعه اقامه کرد، (طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۹۸، ج ۱۰، ص ۱۰) و با تاکید بر ضرورت حضور در نماز جمعه و اصرار و پیشگامی در اقامه جمعه و جماعات زمینه ساز تشکیل حکومت اسلامی و پیروزی های بزرگ بعدی گردید. اعجاز نماز با شکل جماعت جمعه آنگاه روشن تر شد که نشان داد اتحاد همه گروهایی که مقید به حضور در جمعه بودند پایدار ماندند. خداوند نیز به یاری شتافت و قلب ها را به هم مهربان کرد (انفال / ۶۲، ۶۳)، و جامعه ای قوی و منسجم تشکیل گردید، به طوری که مردم برای حفظ دین و جامعه اسلامی، جراحت و شهادت را به جان خریده، هریک کوشید تا مشکلات دیگری را درک کرده و درصدد رفع آن برآید.

مسلمانانی که هر هفته یک بار به فرمان خداوند کسب و کار را تعطیل می کنند و با سرعت خود را به مصلی می رسانند و با ذکر خدا جان تشنه معنویت خود را سیراب نموده به آن آرامش می بخشند در سایه این آرامش، دارای سعه صدری می شوند که به راحتی دیگران را می پذیرند و با دیگر نیروهای خودی هرچند با سلیقه مختلف احساس وحدت می کنند. و با اقامه نماز جمعه در یک گرد همائی عمومی شرکت کرده و صفوف مستحکم خود را در مقابل دشمن مشترک به نمایش می گذارند. در نتیجه

^۱ - «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِهِ أَوْ بَعْدَ مَوْتِهِ اسْتِخْفَافًا بِهَا أَوْ جُحُودًا لَهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ، وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ، أَلَا وَلَا صَلَاةَ لَهُ، أَلَا وَلَا زَكَاةَ لَهُ، أَلَا وَلَا حَجَّ لَهُ، أَلَا وَلَا صَوْمَ لَهُ، أَلَا وَلَا بَرَّ لَهُ حَتَّى يَتُوبَ»

عواملی که سبب از بین بردن تفاهم اجتماعی یا سست کردن آن می شود، نسبت به چنین افراد بی اثر یا کم اثر می گردند. این آیین سیاسی عبادی با داشتن خصائص مهم در حکم پادزهری برای ویروس های نفاق و تفرقه عمل نموده و کار کرد ها و راهبرد های آن، برای سلامت جامعه ضروری است.

مقام معظم رهبری در نهمین گردهائی ائمه جمعه سراسر کشور، شناخت بیماری ها و دردهای فکری، فرهنگی و معنوی جامعه و درمان آنها را از جمله وظایف مهم ائمه جمعه دانستند و فرمودند: نماز جمعه یک کانون اجتماع مؤثر در فکر، ممشی سیاسی، عواطف و محبت مردم و در حرکت عمومی کشور است لذا تردیدی نیست که دشمنان اسلام از پدیده ای با چنین ویژگی های مهم غافل نخواهند بود و به شیوه های مختلف علیه آن کار می کنند. و همچنین فرمودند: نماز جمعه نیز از جمله عوامل حفظ کننده و ادامه دهنده نظام اسلامی است که در درون نظام قرار دارد و تا هنگامی که ائمه جمعه و مردم قدر نماز جمعه را می دانند هیچگاه خوف تزلزل و اضطراب در جامعه اسلامی وجود نخواهد داشت^۲

راهبرد های نماز جمعه در سلامت جامعه

هر چند شیاطین برآنند که به هر طریق ممکن جوامع بشری به ویژه جوامع اسلامی را آلوده نموده و از تکامل باز دارند و از این رهگذر به منافع استعماری خود برسند و به تعبیر قرآن انسان ها را به بندگی بکشانند، اما خداوند با فرستادن پیامبران و تعالیم دینی به ویژه تشریع نماز های واجب و مستحب، راهکار بیمه شدن افراد و جوامع در برابر آلودگیها و آفات را نشان داده است. (مهدوی نژاد، غلامحسین، ۱۴۰۱، «نقش نماز در جلوگیری از آسیب های اجتماعی») در میان همه فرائض، نماز عبادی سیاسی جمعه با کارکرد ها و ثمرات مهمی که دارد، نقش زیادی در سلامت جامعه ایفا می کند، که به بعضی از آنها اشاره می شود.

۱- تقویت سلامت معنوی

جامعه بشری که از انسانها تشکیل می شود، سلامت و بیماری معنوی آنها رابطه مستقیم با سلامت و بیمار آن دارد. قرآن کریم می فرماید: عده که به بیماری معنوی مبتلایند، اینها به جای یک رنگی و صداقت که پایه اساسی سلامت جامع است به خدعه نیرنگ نسبت به مومنان می پردازند، در زمین فساد می کنند وقتی هم به آنها تذکر داده شوند کار خود را اصلاح قلمداد می کنند، این افراد که بیماری قلب و روحشان فرا گرفته با فهم ناصواب و گفتار و کردار خطا، عده ای را با خود همصدا کرده و در جامعه پراکندگی و اختلافات ایجاد نموده و سبب می شود تار و پود جامعه از هم بگسلد، در اینصورت سلامت جامعه به خطر می افتد.

نمازهای جمعه جای تحصیل این کیمیاست؛ زیرا امام جمعه موظف است در خطبه ها مردم را به تقوی الهی سفارش کند. (موسوی خمینی سید روح الله، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۲۳۳) وقتی که انسان ها در نماز جمعه پای درس اخلاق و تذکرات به تقوی و مسائل سیاسی می نشینند و از طریق امام عادل اخبار جهان اسلام، نیازمندی های مسلمانان، توطئه های دشمنان و آنچه که به مصلحت دین و دنیای آنهاست آگاه می شوند از نظر معنوی به هم نزدیک و از نظر عمل با هم هماهنگ می گردند. (همان، ص ۲۳۴)

مقام معظم رهبری فرمودند: «پایگاه های هدایت و رهبری مردم در سراسر کشور ائمه جمعه هستند. سنگرهای دفاع معنوی در مقابل دشمنان در سطح جامعه، ائمه جمعه هستند». (حسینی خامنه ای، سیدعلی، ۱۳۷۳)

^۲ - بیانات مقام معظم رهبری در نهمین گردهمایی سراسری ائمه جمعه، ۷۲/۶/۲۸

وقتی که توصیه ها و منش های اخلاقی در اجتماع بیان می شود، و وقتی عده بسیاری در یک مجلس به رفتارهای خوب می اندیشند، در فضای معنوی فکری و عملی آنها و اطرافیان آنها تاثیر خوبی دارد و تا هفته آینده نیز این بارش و بار معنوی دوباره در این اجتماع انجام می شود. این تداوم توصیه به کارهای نیک در تفکر و عمل اجتماع تاثیر مثبتی دارد و به دنبال آن، در سلامت فرد و اجتماع بسیار تاثیر دارد

این مراسم دینی فرصتی است برای افراد برای دوری از استرس های روزمره و فرصتی برای ارتباط با خداوند و با دیگران. این ارتباط با معنویت و ایمان می تواند به تقویت روحی و روانی افراد کمک کند و بهبود آنها را فراهم کند. و فرصتی است برای افراد برای شنیدن پیام های معنوی و اخلاقی و یادآوری اهمیت اخلاق و رفتار صحیح. این مراسم می تواند به تقویت اخلاق و رفتار اجتماعی مسئولانه کمک کرده و بهبود روابط انسانی در جامعه را فراهم کند. به عبارت دیگر این تلاش ها در مستمعین تکامل معنوی و روحی ایجاد می کند و این جان های پاک و الهی با هم نزدیک می شوند، فرد این جامعه که درس تقوا گرفته و رشد معنوی کرده و جامعه ای سالم خواهند ساخت.

۲- ایجاد و تقویت رابطه ولایی

رابطه ولایی رابطه ای است که به تعهد و اطاعت از سوی فرد نسبت به رهبر دینی و اجتماعی حکایت می کند. این رابطه بر اساس اعتقاد به امامت و ولایت ائمه اطهار (ع) استوار است که به اذن الهی محقق می شود. در اسلام رابطه مردم با حاکمیت و رهبری، یک رابطه ولایی و یک سرپرستی مشفقانه است که براساس هماهنگی در ارزش ها و باورها ایجاد می شود و امت چون رهبری را خیر خواه، مهربان و دلسوز و منصوب از طرف خداوند می داند، به او روی می آورد.

قرآن کریم در رابطه با ولایت مولای متقیان علی (علیه السلام) (مکارم شیرازی ناصر، تفسیر نمونه، ۱۳۷۶، ج ۴، ص ۴۲۴) می - فرماید: «ولیّ امر و حاکم شما تنها خدا و پیامبر او و مؤمنانی خواهند بود که نماز به پا داشته و به فقرا در حال رکوع زکات می دهند» (مائده/ ۵۵).^۳

اما نکته قابل توجه این است که در اسلام این ارتباط ولایتی تنها بین امام و امت کافی نیست، بلکه در همه سطوح رهبری و مدیران، و حتی در همه ی ملت لازم است. قرآن کریم می فرماید: «الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ مُّردان و زنان مؤمن اولیاء یکدیگر و دوستدار همدیگرند». (توبه/ ۷۱)

حفظ ارتباط ولایی میان مؤمنین، سبب ارتباط با امام می شود و فضای تهدید در جامعه تبدیل به فرصتی برای ارتباط ویژه با امام زمان (علیه السلام) می کند. پیامبر خدا (ص) فرمود:

مردی برای دیدن برادر دینی خود به دهکده دیگری رفت، خداوند فرشته ای در گذرگاه او گماشت و فرشته به او گفت: کجا میروی؟ جواب داد: برادری در این دهکده دارم. گفت: آیا برای تو نعمتی هست که برعهده اوست که به تو بدهد و به دنبال آن

^۳ - «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ»

میروی؟ جواب داد نه، تنها به خاطر این است که او را برای خدا دوست دارم. فرشته گفت: من فرستاده خدا به سوی تو هستم [تا به تو بگویم] همان طور که تو او را به خاطر خدا دوست داری، خدا هم تو را دوست دارد. (نهج الفصاحه، ص ۵۱۰)

نماز جمعه این رابطه را به صورت جامع قوام می بخشد. از آنجا که امام جمعه منتسب امام و رهبر جامعه است، نماز جمعه به عنوان یک نماد هماهنگی بین امام و امت و آحاد ملت، حافظ و تقویت کننده این رابطه ولایی است.

فضل بن شاذان در حکمت وجوب خطبه ها ی نماز جمعه از امام رضا(ع) نقل می کند که در حکمت وجوب خطبه ها در نماز جمعه فرمود: «خداوند اراده کرده است زمینه ای برای موعظه امام امت را فراهم آید و آنان را به اطاعت راغب و از گناه باز دارد و آنان را به مصالح دینی و دنیائی واقف گرداند، و از آفات و بلاهائی که به آنها روی می آورد و حوادثی که در آن سود یا زیان شان است، به آنها خبر دهد» (مجلسی محمد باقر، ۱۴۰۳ق، ج ۸۶، ص ۲۰۱، ح ۵۲).

امامان جمعه که چهره به چهره با مردم سخن می گویند و حرف و موضع معظم له را بازگو و تبیین می کنند، هر گونه سوء برداشت و تفسیر گوناگون و سلیقه ای کنار رفته و راه بر رهروان واضح و مستقیم می گردد و نوعی ارتباط بین امت و امام برقرار می گردد.

۳- افزایش تمرکز انرژی احساسی جامعه

تمرکز انرژی احساسی در رشد و سلامت جوامع بسایر کار ساز است. نمونه آن را در اعراب جاهلی قبل از اسلام می توان مشاهده کرد، انرژی های احساسی عرب پیش از اسلام صرف تعصب های قبیله ای و حسب و نسب می شد و گاهی فخر فروشی ها در حد شمارش گورهای مردگان بود (تکثر/۱،۲)، بهترین قصیده ها انتخابی که به عنوان تعلقات به دیوار خانه کعبه می آویختند، از پشتوانه معنوی و معرفتی تهی بود؛ (یعقوبی احمد بن محمد بن واضح، ۱۹۶۰، ج ۱ ص ۳۰۲) در نتیجه نه تمدنی در آنجا وجود داشت و نه سلامتی برای آن جامعه بود، در آن جامعه بیمار زندگی با فلاکت جریان داشت. مولا امیر المومنین (ع) وضعیت زندگی و جامعه آن روز اعراب را اینگونه معرفی می کند: «شما ای مردم عرب از بدترین آیین ها پیروی می کردید و در بدترین خانه، میان سنگ سخت، و مارهای افسون ناپذیر زندگی می کردید، خون های یکدیگر را می ریختید، و از خویشاوندانتان می بُریدید. تنها در میان شما برپا بود، و گناهان به وسیله ی شما انجام می شد.» (نهج البلاغه، خطبه ۲۶) اما با آمدن اسلام و رهبری پیامبر (ص) به یک تمدنی بزرگ تبدیل شدند؛ زیرا پیامبر اسلام (ص) این انرژی های احساسی را در دفاع از دین و مکتب انسان ساز اسلام متمرکز کرد. بطوری که روند حوادث به شکلی شد که کمتر کسی به فکر منافع فردی یا خانوادگی و قبیله ای در مقابل منفعت عمومی بود. دفاع از دین و هویت دینی، تسلیم خدا و پیامبر الهی شدن را همه وظیفه خود می دانستند، متمرکز شدن انرژی ها به آنان قدرتی افسانه ای بخشید، تا آنجا که آنان را نه تنها در جزیره العرب، بلکه در جهان آن روز تمدن ساز کرد.

بی شک برگزاری نماز جمعه و جماعات به امامت رسول اکرم (ص) این تمرکز را ایجاد و بر سلامت و اقتدار جامعه اسلامی روز به روز افزود. در نماز جمعه هر هفته مردم از دور و نزدیک جمع می شوند و با یک مانور قدرت همچنانکه ته دل دشمنان خالی می شود و مومنان احساس قدرت می کنند.

۴ - قال رسول الله (صلى الله عليه و آله): «إِنَّ رَجُلًا زَارَ أَخًا لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَى، فَأَرَادَ اللَّهُ عَلَى مَدْرَجَتِهِ مَلَكًا، فَلَمَّا أَتَى عَلَيْهِ، قَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ أَرَدْتُ أَخًا لِي فِي قَرْيَةٍ كَذَا وَ كَذَا، قَالَ لَهُ: هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا؟ قَالَ: لَا، إِلَّا أَنِّي أَحْبَبُهُ فِي اللَّهِ، قَالَ: إِنَّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ أَحْبَبَكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ»

در انقلاب اسلامی ایران نیز امام (رضوان الله تعالی علیه) انرژی احساسی همه مردم را برای مبارزه با رژیم ستم شاهی و تشکیل جمهوری اسلامی متمرکز کرد، که این امر سبب شکست نظام طاغوت با همه امکانات و پشتیبانی های استکبار جهانی و تشکیل دولت جمهوری اسلامی شد.

به سخن امام برای حفظ تمرکز انرژی احساسی فرمودند: «شما باید احساس کنید که صلاح دین و صلاح مملکت ما این است که همه با هم یک کار را دنبال کنیم واضح است که اگر هر گروه یک کار را انجام دهند هرچند ممکن است در ابتدا اختلافی نباشد ولی بالأخره در طول مدت اختلاف می شود.» (موسوی خمینی، سید روح الله مام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱۵، ص ۳۶۱) این خطر همیشه وجود دارد که در انقلاب اسلامی گوشه هایی از آن مشاهده می شود. عاملی در شکل یک عبادت بتواند جلو تشتت ها را بگیرد و با ایجاد وحدت، انرژی های احساسی را متمرکز نموده و به نفع اسلام و جامعه اسلامی بهره گیرد قطعاً نماز جمعه است.

در نماز جمعه معلوم می شود که نقاط مشترک بسیار بیشتر و فراگیرتر از عوامل جدایی آفرین است و با این شناخت از عدم تمرکز انرژی احساسی جلوگیری می شود و همه احساسات در یک نقطه متمرکز و نیروی خارق العاده ای به وجود می آورد که دشمن را نا امید می کند.

۴- آگاهی بخشی به جامعه

یکی از مشکلات بزرگ بشریت عدم آگاهی و جهل است، قرآن کریم می فرماید: برای اینکه طاغوتها و ستمگران بتوانند بر گرده مردم سوار شوند، آنها را از نور به تاریکی سوق می دهند. در طول تاریخ تمامی جنایتگران و حاکمان فاسد که با رهبران عدل پیکار کرده و مانع تحقق عدالت شده اند از جهل مردم بهره گرفته اند؛ نماز جمعه عاملی است که به جامعه آگاهی بخشیده مانع سوء استفاده شیادان می شوند. این موضوع اگر برترین ثمره نماز جمعه نباشد، از مهم ترین ثمرات آن محسوب می شود؛ زیرا انحطاط و ضعف و زبونی هر اجتماع بیش از هر چیز معلول عدم آگاهی به مسائل سیاسی، اجتماعی، عقیدتی و عدم اطلاع از علل مشکلات است؛ به همین جهت امام جمعه موظف است در خطبه ها، مسایل روز و مشکلات گوناگون منطقه و کشور را با نمازگزاران درمیان بگذارد.

فضل بن شاذان در حکمت وجوب خطبه ها ی نماز جمعه از امام رضا(ع) نقل می کند که در حکمت وجوب خطبه ها در نماز جمعه فرمود: «خداوند اراده کرده است زمینه ای برای موعظه امام امت را فراهم آید و آنان را به اطاعت راغب و از گناه باز دارد و آنان را به مصالح دینی و دنیائی واقف گرداند، و از آفات و بلاهائی که به آنها روی می آورد و حوادثی که در آن سود یا زیانشان است، به آنها خبر دهد» (مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳ق، ج ۸۶، ص ۲۰۱، ح ۵۲)

از پر ارج ترین فواید نماز جمعه، آگاه ساختن جامعه از مسایل سیاسی و مشکلات اجتماعی است که در منطقه بلکه کل کشور به وقوع پیوسته است. این موضوع از مهم ترین ثمرات نماز جمعه محسوب می شود؛ زیرا انحطاط و ضعف و زبونی هر اجتماع بیش از هر چیز معلول عدم آگاهی و بازماندن از رشد سیاسی و عدم اطلاع از مشکلات است؛ به همین جهت امام جمعه موظف است در خطبه ها، مسایل روز و مشکلات گوناگون کشور را با نمازگزاران درمیان بگذارد

۵- معرفی دشمن و تبیین دشمنی ها

یکی از خطراتی که افراد و جوامع را تهدید می کند غفلت از دشمن است. قرآن کریم به شدت نسبت به این خطر هشدار داده است (مائده/۵۱-۵۲)، و می فرماید اگر بر شما چیره شوند با دست و زبان به آزار و آسیب رساند به شما اقدام خواهند کرد. (ممتحنه/۲)

اما ترفند های دشمنان گاهی سبب می شود که بعضی دشمن سوگند خورده را دوست پندارند و با «توهم» خواندن توطئه دشمن، غیرمعقول خواندن «استکبارستیزی» و غیر اخلاقی خواندن «صلابت در برابر کفار و منافقان» طرح دوستی با دشمن را طراحی کنند، که این امر برای جامعه اسلامی خطر آفرین است. راهبرد مهم نماز جمعه بصیرت بخشی و معرفی دشمنان و راهکار های خنثی کردن توطئه های آنهاست، نهاد نماز جمعه با ارتباطی که با سکندار جامعه اسلامی و رهبری نظام دارد، این خطرات را شناسائی کرده و مردم را نسبت به آن هوشیار نموده و جامعه را از یک خطر حتمی نجات می دهد.

۶- تبیین محور وحدت

اسلام، الهام بخش وحدت و یکپارچگی جامعه است؛ پیامبر بزرگوار اسلام فرمود: «مثل المومنین فی توادهم و تراحمهم و تعاطفهم کمثل الجسد، اذا اشتكى منه عضو، تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى؛ مومنین در همدلی، و همدردی نسبت به یکدیگر، مثل پیکر زنده ای است که اگر عضوی از آن به درد آید سایر اعضا با این عضو همدردی می کنند.» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۶، ج ۱۰، ص ۳۸۵، ح ۱۸۵۸۶) بسیاری از احکام اسلامی از جمله فرضه نماز تقویت کننده این مهم است. نماز ضمن اینکه بهترین عمل برای عرفان و فرد سازی است، روح جمعی را نیز در انسان تقویت می کند و جامعه را از آسیب ها ایمن می سازد، (مهدوی نژاد، غلامحسین، ۱۴۰۱) این حالت در نماز های جماعات فزونی یافته و در نماز جمعه به اوج خود می رسد.

این مراسم هفتگی، فرصتی است که افراد مختلف با دیدگاه ها و سلیقه های متفاوت در یک مکان مشترک به قصد پرستش خداوند و شنیدن مسائل اجتماعی، سیاسی و دینی از خطیب جمعه گرد می آیند، و به خطیب جمعه که منصوب از طرف رهبری نظام است، اقتدا می کنند، این عمل قلب ها را به هم مهربان کرده، مانع نفوذ شیطان که بانی اصلی اختلافات است می شود، اختلافات به وحدت و همدلی تبدیل می کند. ویژگی نماز جمعه نسبت به دیگر تعلیم وحدت آفرین تبیین و تعیین محور وحدت است.

نکته قابل توجه اینکه در نگاه اسلام اتحاد و انسجامی که حافظ ارزش های دین و معنویت و موجب کمال انسانی باشد ارزشمند است؛ نه اتحادی که بن مایه آن خرافات و یا هوی و هوس ها ی سست بی پایه باشد. امام در نماز جمعه با تبیین مواضع ولایت و امامت که محور وحدت و تفاهم و انسجام اجتماعی است، وظایف اشخاص را مشخص می کند. همانگونه که پیامبر اسلام (ص) براساس فرمان خداوند، اهل کتاب را برای وحدت و ایجاد یک انسجام اجتماعی بر اساس محوریت توحید کرد: «بگو ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است، که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم، و بعضی از ما، بعض دیگر غیر از خدای یگانه، به خدایی نپذیرد و هرگاه (از این دعوت) سرباز زدند، بگویید گواه باشید که ما مسلمانیم» (آل عمران/۶۴)^۵

وقتی که مشرکان پیامبر (ص) را دعوت به وحدت و ترک مخاصمه می کنند به نحوی که خدا و بت باهم پرستیده شوند، جواب پیامبر (ص) به امر خدا این است: « بگو ای کافران! آنچه را شما می پرستید من نمی پرستم. و شما آنچه را من می پرستم، نمی پرستید. و نه من هرگز آنچه را شما پرستش کرده اید می پرستم. و نه شما آنچه را که می پرستم پرستش می کنید، آیین شما برای خودتان و آیین من برای خودم». (کافرون/۱-۶) در انقلاب اسلامی ایران امام (رض) که خیلی اصرار به تفاهم و انسجام داشتند مرز آن را مشخص کردند و فرمودند: «تفاهم بین اسلام و ضداسلام معنی ندارد، یک آدم که با اسلام مخالف است اگر

«قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ»

دستش برسد می‌کوبد اسلام را، ما با او می‌توانیم مصالحه کنیم! یعنی اسلام را فدا کنیم.» (موسوی خمینی، سید روح الله، ۱۳۷۹، ج ۱۳، ص ۲۵۹-۲۵۶) کارکرد مهم نماز جمعه که به امامت امام و رهبر مسلمین یا نمایندگان و منصوبین از طرف او اقامه می‌شود، چون محور وحدت و انسجام مشخص می‌گردد و همه بر گرد ولایتی که ریشه در ولایت الهی دارد اجتماع می‌کنند سبب سلامت و تعالی جامعه می‌گردد.

۷- حل مشکلات عمومی

جمعه، روز اجتماعی و حضور مردم در صحنه است، (الحر العاملی، ۱۴۱۲ق، ج ۵، ص ۴۰) راغب اصفهانی واژه‌شناس اجتماعی می‌گوید: آنان که جمعه را جمعه گفته‌اند، به این جهت است که مردم برای نماز اجتماع می‌کنند. (راغب اصفهانی، ۱۳۶۲) از برکات این اجتماع الهی این است که مومنان در یک محل اجتماع می‌کنند، مشکلات عمومی جامعه مورد بررسی قرار گرفته و با یک اقدام جمعی مرتفع گردد.

نماز جمعه می‌تواند به بهبود انضباط و مسئولیت‌پذیری اجتماعی برای حل مشکلات عمومی کمک کند. به عبارت دیگر این مراسم هفتگی فرصتی است برای افراد برای تقویت انضباط و مسئولیت‌پذیری خود و به یادآوری اهمیت انجام وظایف و تعهدات اجتماعی. این انضباط و مسئولیت‌پذیری می‌تواند به بهبود عملکرد اجتماعی و اقتصادی جامعه کمک کند. مقام معظم رهبری یکی از مزایای نماز جمعه را همین امر دانسته فرمودند: «در شهرها گاهی اوقات یک پولی برای یک کاری باید گردآوری و یک تعداد خانوار باید کمک بشوند و یک مشکل باید برطرف بشود و یک اختلافی باید حل بشود که بهترین محل نماز جمعه است». (حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۷۳، ص ۹۴) وجود مشکلات اجتماعی و یا احساس به ناحق آن، عامل سست شدن جوامع و اقتدار اسلامی است؛ نماز جمعه محلی برای تبیین مسائل اجتماعی برای استحکام بخشی به جامعه است. در این اجتماع عبادی سیاسی مشکلات شهر و منطقه مطرح و به کمک افراد برای حل آن چاره‌انیشی می‌شود.

نتیجه‌گیری

از آنجا که شخصیت انسان در جامعه شکل می‌گیرد، پس تکامل و سعادتش وقتی میسر می‌گردد که جامعه از سلامت کافی بر خوردار باشد. سلامت جامعه در گرو سلامت معنوی اعضا، یک رابطه ولایتی، تمرکز انرژی احساسی، آگاهی افراد، شناخت دشمن و دشمنی‌ها، توجه به محور وحدت و حل مشکلات عمومی جامعه است. در این تحقیق بیان شد که این دستاوردها در پرتو نماز جمعه میسر می‌گردد. اقامه این فریضه الهی با ایجاد فضایی ملکوتی و عرفانی سلامت معنوی اعضا را تقویت نموده، با توجه به منصوب بودن امام جمعه از طرف رهبری، بین رهبر و رهروان و بلکه بین همه اعضای جامعه یک رابطه ولایتی ایجاد کرده، و با توصیه‌هایی به امام جمعه به تقوا می‌کند و معرفی دشمنان و توطئه‌ها، انرژی احساسی افراد را متمرکز نموده و مردم با دست در دست هم دادن مشکلات مختلف را چاره‌سازی می‌کنند و در سایه ارتباط با امام، وحدتی معنوی در افکار ایجاد شده و تمامی نمازگزاران جمعه خود را یک وجود احساس کنند و خود را به یک نقطه محکم و اساسی مرتبط ببینند، آنگاه آگاهانه و از روی بصیرت تسلیم امام و رهبر شده، در نتیجه جامعه‌ای با اقتدار و سالم شکل می‌گیرد. این مطالعه ثابت شد برای داشتن یک جامعه سالم اقامه باشکوه نماز جمعه با شرکت اکثریت مردم یک امر ضروری است و برای اصلاح و شفا بخشی به بیماری‌های اجتماعی توجه بیشتر به این آیین عبادی سیاسی لازم است. هرچند نمی‌توان گفت اقامه این فریضه الهی شرط کافی برای داشتن یک جامعه سالم است ولی بدون تردید، شرطی لازم و ضروری است که بدون آن تحقق نخواهد پذیرفت.

منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* نهج الفصاحة

* نهج البلاغة

۱. جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۹۱ش)، **جامعه در قرآن**، چاپ چهارم، قم، مرکز نشر اسراء.
۲. الحرالعالمی، محمد بن الحسن، (۱۴۱۲ق)، **وسائل الشیعه**، قم، موسسه آلالیت لاحیاء التراث.
۳. حسنی، علی اکبر، (۱۳۷۷ش)، **تاریخ تحلیلی و سیاسی اسلام**، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۴. حسینی خامنه ای، سیدعلی، (۱۳۷۷ش)، **با رهبر در سنگر جمعه**، چاپ اول، تهران، شورای سیاست گذاری ائمه جمعه.
۵. حسینی خامنه ای، سیدعلی، بیانات مقام معظم رهبری در نهمین گردهمایی سراسری ائمه جمعه، ۷۲/۶/۲۸، سایت KHAMENEI.IR
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۳۶۲ش)، **مفردات الفاظ القرآن**، تهران، کتاب فروشی مرتضوی.
۷. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۹۸ق)، **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، بیروت، دارالمعرفه.
۸. متقی هندی، علاالدین علی المتقی بن حسام الدین الهندی (۴۰۹ق)، **کنز العمال فی سنن و الاقوال**، بیروت، موسسه الرساله.
۹. مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳ق)، **بحار الانوار**، چاپ سوم، بیروت، داراحیاء.
۱۰. محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۸۶ش)، **میزان الحکمه**، چاپ هشتم، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، (۱۳۷۶ش)، **تفسیر نمونه**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۲. موسوی خمینی، سید روح الله، (۱۳۷۹ش)، **تحریر الوسیله**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۱۳. موسوی خمینی، سید روح الله، (۱۳۷۹ش)، **صحیفه امام**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۱۴. مهدوی نژاد، غلامحسین، (۱۴۰۱)، **نقش نماز در جلوگیری از آسیب های اجتماعی، دهمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی**، تهران، <https://civilica.com/doc/1682879>
۱۵. یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب (بن واضح)، (۱۹۶۰م)، **تاریخ الیعقوبی**، بیروت، الموسسة الاعلمی للمطبوعات.